

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

KONSİLLERİN BUDİZM TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

THE PLACE AND THE IMPORTANCE OF THE COUNCILS IN THE HISTORY OF
BUDDHISM

Akif GÖÇMEN

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı

akifserdar37@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6278-2114>

Ahmet GÜÇ

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı,
Dinler Tarihi Bilim Dalı

aguc@uludag.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4614-6235>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28 Nisan 2022 / 28 April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 21 Mayıs 2022 / 21 May 2022

Yayın Tarihi / Published: 14 Temmuz 2022 / 14 July 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz / July – Autumn 2022

Cilt / Volume: 8, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 893-913.

Cite as / Atıf: Göçmen, Akif - Güç, Ahmet. “Konsillerin Budizm Tarihindeki Yeri ve Önemi [The Place And The Importance of The Councils In The History of Buddhism]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi - İhya International of Islamic Studies 8/2 (Temmuz/July 2022), 893-913.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihya>

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Akif GÖÇMEN (AGÖ) - Prof.Dr. Ahmet GÜÇ (AGÜ)

Yazar Katkıları / Author Contributions:

Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: AGÖ (%80), AGÜ (%20)

Veri Toplanması / Data Collection: AGÖ (%80), AGÜ (%20)

Veri Analizi / Data Analysis: AGÖ (%80), AGÜ (%20)

Makalenin Yazımı / Writing up: AGÖ (%80), AGÜ (%20)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: AGÖ (%80), AGÜ (%20).

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

M.Ö. VI. Asırda yaşamış olan Buda'nın kutsal öğretileri vefatından sonra Budist keşişler tarafından çeşitli tarihlerde toplanan ve neticeleri bakımından her biri ayrı bir önem arz eden Budist konsillerinde bir araya getirilerek düzenlenmiş, böylece en eski Budist kutsal kitabı Tipitaka meydana getirilmiştir. Keşişler, Buda'nın kutsal öğretilerini bir araya getirmenin yanı sıra doktrin ve disiplinle ilgili içsel dinî problemlerini konsillerde çözmeye çalışmışlar ve kendi öğretilerini de zamanla diğer dinler gibi bir din haline getirmişlerdir. Bu çalışmada konsillerin Budizm tarihindeki yeri, önemi, amaçları, kararları ve neticeleri itibarıyla Budizm'in ve temel öğretilerinin gelişimi, Budist kutsal kitaplarının ve manastır kimliği bilincinin teşekkülünde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla altı büyük Budist konsil deskriptif metotla incelenmiştir. Konsillerin Budist manastır kimliğinin teşekkülü, doktrin, disiplin, pratik, Budizm'in temel öğretilerinin ve geleneğinin şekillenmesi ve gelişimi, kurumsal manada olgunlaşması açısından Budizm'e önemli etkileri ve olumlu katkıları olmuştur. Bunun yanı sıra konsillerin topluluk arasında tam uyumu sağlayamaması ve itizallere yol açması nedeniyle geleneğe olumsuz etkileri de olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Budizm, Budist Konsilleri, Hinayana Budizmi, Mahayana Budizmi

Abstract

The sacred teachings of Buddha, who lived in the sixth century BCE, were codified and arranged in Buddhist councils, which were gathered by Buddhist monks on various dates after from his death, and each of them had a different importance in terms of their results, thus Tipitaka, the oldest Buddhist sacred book, was created. In addition to codifying the sacred teachings of Buddha, monks tried to solve their inner religious problems related to doctrine and discipline in the councils, and also turned their own teachings into a religion like other religions over time. In this study, the place, importance, purposes, decisions and results of the councils in the history of Buddhism, the development of Buddhism and its basic teachings whether it has an effect on the formation of Buddhist scriptures and the sense of monastic identity were investigated. For this purpose, six great Buddhist councils were examined with descriptive method. The councils had important impacts and positive contributions to Buddhism in terms of the formation of the Buddhist monastic identity, doctrine, discipline, practice, shaping and development of the basic teachings and tradition of Buddhism and its institutional maturation. In addition, the councils had negative effects on the tradition as they could not ensure full harmony among the community and caused splits.

Keywords: History of Religions, Buddhism, Buddhist Councils, Hinayana Buddhism, Mahayana Buddhism

Extended Abstract

The sacred teachings of Buddha who lived in VI century BCE after his death were brought together and organized by Buddhist monks at Buddhist councils gathered on various dates, they tried to solve their inner problems regarding doctrine and discipline and they made their own teachings a religion like the other religions over time.

The subject of this study is the place and the importance of councils in the history of Buddhism. In the study, except for the local Buddhist synods, the six major councils gathered in the early and later periods in the history of Buddhism were examined with descriptive method. It is seen that there are some studies on Buddhist councils in the international literature but the councils receive little attention in the scientific literature and there are limited studies in the national literature.

In the study, “What is the place and the importance of Buddhist councils in terms of the history of Buddhism?” and “Do the councils have any impact on the Buddhist tradition?” answers to these questions were sought. The place, importance, aims, decisions and results of the councils in the history of Buddhism have been investigated whether they have an impact on the development of Buddhism and its basic teachings and the formation of sacred books. The aim of the study is to contribute to the understanding of Buddhism in particular and to research on the history of religions in general by determining the place, importance and effects of the councils on tradition in the history of Buddhism.

The six major councils in the history of Buddhism are the Rajagaha Council (473 BCE), the Vesali Council (383 BCE), the Pataliputra Council (240 BCE), the Jalandhar Council (II century AD), the Mandalay Council (1871 AD) and the Rangoon Council (1954-1956 AD). The first three councils deal with the sacred corpus, doctrine and religious practices, the fourth council with scripture and doctrine, and the fifth and sixth council with the sacred book. While the first three councils in the history of Buddhism were accepted as general or authentic councils by all Buddhist sects, the acceptance of the later councils is controversial. The first four councils are accepted by the tradition of Northern Buddhism, the fourth council by the Sarvastivadin school, and the fifth and sixth councils by the Theravadin school.

Since Buddha did not leave a book when he died, the idea that his deeds should be preserved in order not to be forgotten with his words at his funeral was brought forward so the need to compile Buddha’s speeches and resolve the differences of opinion emerged. After Buddha's death, in the first three general councils convened by Buddhist monks on different dates, compilations and arrangements were made in order to preserve Buddha’s deeds with the words of the Buddha from oblivion. The first oral studies of the sacred book which started at the Rajagaha Council, continued at the Vesali Council and the new arrangement of the *Sutta* and *Vinaya* was made. As a result of the Vesali Council, the first two chapters of Pali Canon, *Sutta Pitaka* and *Vinaya Pitaka* and at the Pataliputra Council the third chapter, *Abhidhamma Pitaka* were determined orally and after this written and narrated orally and added to the *Dhamma* and *Vinaya*. Thus, the oldest Buddhist scripture *Tipitaka* was codified and written down as the Pali Canon.

The councils had important impacts and positive contributions to Buddhism in terms of formation of the sense of Buddhist monastic identity, doctrine, discipline, practice, development, shaping and institutional maturation of the basic teachings and tradition of Buddhism. The councils established Buddha’s authority in the Buddhist community in his absence and increased solidarity among his followers.

In addition to being binding for the Buddhist community the decisions taken at the councils aimed to ensure the unity of belief and doctrine by eliminating the differences in doctrine and discipline. However, the councils led to the divisions and had negative effects on the tradition as they could not achieve full harmony among the community. The splits and divisions in Buddhism go back to the period when Buddha lived. Some conflicts about doctrine and monastic practices, disciples’ interpretation of what they heard from Buddha

according to their own understanding, the absence of a central authority to control the doctrine led to divisions and splits over time led to divisions and the emergence of different schools. After the Vesali Council the first major division occurred with the separation of the Buddhist community into Sthaviravadins and Mahasamghikas due to conflicts regarding doctrine and practices, and the second division occurred after the Jalandhar Council with the separation of Buddhism as Hinayana and Mahayana and subsequently many schools of these Buddhist sects also emerged.

Giriş

Dinler tarihinde her dinin, inanç, doktrin, disiplin, ibadet, ahlâk, muamelat, dinî pratik ve toplumsal hayat konularında ortaya çıkan problemleri çözmek üzere müntesiplerini karşılaştıkları güçlükler karşısında rahatlatmak üzere giriştikleri birtakım faaliyetler vardır.¹ Milattan önce ve sonra çeşitli tarihlerde girişilen bu faaliyetler, yüksek düzeyde dinî otorite konumundaki önde gelen din adamlarının müzakereleriyle gerçekleşmiştir. Tarihin muhtelif dönemlerinde Yahudiler, Hıristiyanlar, Budistler, Müslümanlar vb. dinî topluluklar müzakere meclisleri yapmışlardır. Hıristiyanlık'ta Kilise Tarihi'nin başlangıcından beri, Hıristiyan topluluklarının yüksek düzeyde din adamları/konsil babaları da Hıristiyanlığın genel öğretisi ve dinî pratikleri hakkında kararlar almak, ortaya çıkan bazı dinî meseleleri tartışmak ve onlara çözüm bulmak amacıyla toplanmışlardır. Hıristiyanlık'ta Patristik gelenekte konsil babalarının bu tür toplantıları *konsil/sinod* olarak isimlendirilmektedir.² Budizm'de de Budist cemaatinin kendi içsel dinî problemlerini ele almak üzere toplanan meclislere *konsil/sinod* denilmektedir.³ Hıristiyanlık'ta konsil babalarının ve Budizm'de Budist keşişlerin çeşitli tarihlerde düzenledikleri konsiller de bir tür şûra olarak kabul edilebilir.⁴

Tarihî süreç içerisinde Yahudi dinî geleneğinde *Knesset Ha-Gadol*,⁵ *Sanhedrin*,⁶ *asifah*⁷ gibi toplantıların yapıldığı görülmektedir. İslâmiyet'te de dinî, siyasî, askerî ve

¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1991), 1; Mehmet Aydın, "Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi", *Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)* (Dinler Tarihi Araştırmaları - III (Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara), Ankara 2002: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2001), 3/107; Ömer Faruk Harman, "Konsil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/175.

² Brian E. Daley, "Councils (Christian Councils)", *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade (NY: Macmillan, 1987), 4/125; Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 1-104; Aydın, "Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi", 3/107-117.

³ Charles S. Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade (NY: Macmillan, 1987), 4/119-124; Tilman Frasch, "Buddhist Councils in a Time of Transition: Globalism, Modernity and the Preservation of Textual Traditions", *Contemporary Buddhism* 14/1 (2013), 38-39, 42, 47 (dipnot 1); Harman, "Konsil", 26/175-176.

⁴ Talip Türcan, "Şûra", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/230.

⁵ Talmud Bavlî (TB), TB, Megillah 17b. Adin Even-Israel Steinsaltz, "Megillah 17b", *Talmud Bavli, The William Davidson Talmud* (18 Nisan 2022).; Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (Ankara: İSAM Yayınları, 2010), 242; Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), 129; Ali Osman Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra)* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 225.

⁶ John Bowker (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of World Religions* (Great Britain: Oxford University Press, 2000), 512; David A. Brown, *A Guide to Religions* (London: SPCK, 1975), 111; Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 332; Harman, "Konsil", 26/176; Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, 229-230.

⁷ Harman, "Konsil", 26/176.

toplumsal meselelerin görüşülerek karara bağlandığı *şûra* denilen çeşitli toplantılar mevcuttur.⁸ Ancak İslâmiyet'te kutsal metinler yazıya geçirildiği için Yahudilik, Hıristiyanlık, Budizm ve Caynizm'de⁹ olduğu gibi *konsile* ihtiyaç olmamıştır.

Budizm, Buda (*Aydınlanan*)¹⁰ lakabıyla tanınan Siddhartha Gotama (M.Ö. VI. asır) tarafından Hindistan'da kurulan ve zamanla evrensel nitelik kazanan bir dindir.¹¹ Buda'nın ölümünden sonra keşişlerin öncülüğünde değişik tarihlerde çeşitli sebeplerle Budist geleneğinin şekillenmesinde önemli rol oynayan ve topluluğun yaşamına yön veren *Budist Konsilleri* (Palice ve Sanskritçe: *Sangiti* veya *Sangayana*) toplanmıştır.¹²

Öğretilerini tebliğ eden Buda, öldüğünde bir kitap bırakmadığı¹³ için cenaze töreninde sözlerinin ve işlerinin unutulmadan korunması gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Konuşmalarının ve onun muhtelif konulardaki davranışlarının bazı keşişlerce farklı şekilde anlaşılması, kıtlık dönemi gibi farklı zamanlarda Buda'nın keşişlere verdiği ve sonra geri aldığı hususî ruhsatların diğer bazı keşişlerce bilinmemesinden¹⁴ kaynaklanan fikir ayrılıklarının giderilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Nitekim bu ihtiyaç üzerine, Buda'nın öğretileri (*Buddhavacana*) ölümünden sonra keşişlerce değişik tarihlerde toplanan konsillerde bir araya getirilerek düzenlenmiş ve en eski Budist kutsal kitabı *Tipitaka* oluşturulmuştur.¹⁵ Budist keşişler, derlemelerin yanı sıra doktrin ve disiplinle ilgili sorunlarını konsillerde ele alarak çözmeye çalışmışlar, öğretileri de zamanla bir din haline getirmişlerdir.¹⁶

Budizm'de ilgi odağı haline gelen Buda, sonraki zamanlarda tanrılaştırılmıştır. Putlara tapmayı yasaklayarak tüm putların kırılmasını emrederek kırdırmasına rağmen vefatından sonra putperest Brahmanlar¹⁷ Buda heykelleri yapmaya başlamış, hatta Buda'ya aşırı sevgi

⁸ Şûra hakkında geniş bilgi için bkz. Türcan, "Şûra", 39/230-235.

⁹ Harman, "Konsil", 26/175-178.

¹⁰ Jan Nattier, "Buddha(s)", *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/71; Asaf Hâlet Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha* (Ankara: Hece Yayınları, 2003), 77; Mircea Eliade - Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 54.

¹¹ Hammet Arslan, "Budizm", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 675-722; Hammet Arslan, *Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı* (İzmir: Tibyan Yayınları, 2015); Hammet Arslan, "Budizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Kemal Polat (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi, 2017); Günay Tümer, "Budizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/352; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 71.

¹² Daley, "Councils (Christian Councils)", 4/125; Louis de la Vallee Poussin, "Councils and Synods (Buddhist)", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, ed. James Hastings (NY: Charles Scribner's Sons, 1951), 4-5/179-184; Frank A. Reynolds, "Buddhism", *A Reader's Guide to The Great Religions*, ed. Charles J. Adams (NY: Macmillan, 1977), 165.; Bhikkhu Anālayo, "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism", *Sri Lanka International Journal of Buddhist Studies* IV/ (2015), 2-17; Bart Dessein, "The Mahāsāṃghikas and the Origin of Mahayana Buddhism: Evidence Provided in the *Abhidharmamahāvibhāṣāśāstra*", *The Eastern Buddhist* 40/1/2 (2009), 27-61; Karam Tej Singh Sarao, "Buddhist Councils", *Buddhism and Jainism*, ed. Karam Tej Singh Sarao - Jeffery D. Long (Dordrecht: Springer Netherlands, 2017), 291-294; Janice J. Nattier - Charles S. Prebish, "Mahāsāṃghika Origins: The Beginnings of Buddhist Sectarianism", *History of Religions* 16/3 (February 1977), 237-272; Charles S. Prebish, "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils", *The Journal of Asian Studies* 33/2 (February 1974), 239-254; Ali İhsan Yitik, "Budizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 310-313.

¹³ Osman Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri* (Ankara: DİB Yayınları, 2002), 135; Ekrem Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004), 196.

¹⁴ Anālayo, "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism", 3-4.

¹⁵ Arslan, *Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı*, 32-83.

¹⁶ Brown, *A Guide to Religions*, 145.

¹⁷ Brahmanlar Hinduizm'de Hindu rahipler, geleneksel olarak kast sistemindeki dört sınıftan en üstün olanıdır. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 70.

besleyen Budistler zamanla birçok mabette onun heykellerini yaptırıp taparak onu tanrılaştırmışlardır.¹⁸

Ülkemizde Budizm'in çeşitli yönlerini ele alan bazı araştırmalar yapılmış olmasına rağmen Budizm tarihindeki konsiller hakkında sınırlı sayıda araştırma¹⁹ yapıldığından ve bilimsel literatürde oldukça az ilgi gördüğünden²⁰ bu makalenin yazılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Makalede "Budist konsillerinin Budizm tarihi açısından yeri ve önemi nedir?" ve "Konsillerin Budist geleneğine etkileri var mıdır?" sorularına cevap aranmıştır. Makalenin amacı, Budizm tarihindeki konsillerin yerini, önemini, amaçlarını, kararlarını,²¹ neticelerini ve Budist geleneğine etkilerini tespit ederek Budizm'in bir yönünün anlaşılmasına ve dinler tarihi araştırmalarına katkıda bulunmaktır.

1. Buda'nın Vefatı Öncesi Genel Durum ve Vefatı Sonrası Konsile Duyulan İhtiyaç

Budizm'in kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze kadar gelmesi, bütünüyle Buda'nın öğretilerini yaymayı görev bilen bekâr erkek ve kadın²² keşişlerden oluşan Sangha²³ teşkilatı sayesinde mümkün olmuştur.²⁴ Sangha canlı bir kitaplık görevi görmüş ve Sangha'nın kuralları büyük bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelebilmiştir. Buda hayattayken kendisinin şifahî öğretileri derlenip yazıya geçirilmediğinden dolayı Budizm'de öğreti konusunda keşişler arasında görüş ve yorum ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Budist keşişler Buda'nın vefatından sonra kendisinin sözlerinin yabancı fikirler ve tesirlerle değişip karışmaması ve öğretinin dağılıp başkalaşmaması amacıyla bazı tedbirler almaya karar vererek bazı girişimlerde bulunmuşlar ve ortaya çıkan dinî problemleri çözmek amacıyla konsiller toplamışlardır.²⁵

2. Budist Konsillerine Genel Bir Bakış

Budist dinî edebiyatı ilk dönemlerde şifahî/sözlü olarak nakledilmiştir. Ancak bu süreç çok uzun sürmemiş ve Buda'nın vefatından kısa bir zaman sonra onun sözlerinin Budist keşişlerce tespit edilerek derlenmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır.²⁶ İşte bu süreçte konsiller kutsal literatürün kodifikasyonu konusunda önemli bir rol üstlenecektir. Budist keşişler bu konsillerde, kutsal metinlerin belirlenmesinin yanı sıra Budist doktrinle ilgili ayrılıkları ortadan kaldırarak inanç ve öğreti birliğini sağlamayı da amaçlamışlardır. Bu süreçte Buda'nın kutsal öğretileri ve bazı öğrencilerinin kendi devirlerindeki müritleriyle

¹⁸ Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri*, 135.

¹⁹ Bu yüksek lisans tezinde Budizm'de mezhepleşme süreci bağlamında Budizm tarihindeki ilk üç genel konsil ele alınmış, Hinayana ve Mahayana Budizmi'nin teşekkülü ve farklılıkları incelenmiştir. Bkz. Ali Raif Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci: Mahayana ve Theravada Mezheplerinin Oluşumu ve Karşılaştırılması* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021), 4-37, 38-83.

²⁰ Frasch, "Buddhist Councils in a Time of Transition", 38.

²¹ Reynolds, "Buddhism", 165.

²² Budizm'de kadınların konumu, yaşadığı değişim, geleneğe katkıları hakkında bkz. Hammet Arslan, "Budizm'de Kadının Konumu", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2014), 147-179.

²³ Sangha hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Arslan, *Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı*, 88-145.

²⁴ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 332; Hüsamettin Karataş, "Sakyamuni Buda'nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci", *Dini Araştırmalar* 16/42 (Haziran 2013), 136 (dipnot 1).

²⁵ İlhan Güngören, *Buda ve Öğretisi* (İstanbul: Onur Basımevi, 1981), 146-147; Yitik, "Budizm", 2007, 310; Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, 63.

²⁶ Yitik, "Budizm", 2007, 315.

yapmış oldukları konuşmalar tedvin edilerek kayıt altına alınmış ve fikir ayrılıkları giderilmeye çalışılmıştır. Ancak Budizm’de öğretiyi denetleyici merkezî bir otoritenin olmayışı ve öğrencilerin Buda’dan şifahi olarak duyduklarını kendi anlayışlarına göre yorumlamaları ayrılıklara neden olmuştur. Budizm’de yavaş yavaş ortaya çıkan derin ayrılıklar ve rafizî hareketler²⁷ de zamanla önemli bazı bölünmelere neden olmuş ve doktrinle ilgili tartışmalar neticesinde günümüzde sayısı 162’ye ulaşan birçok farklı ekol ortaya çıkmıştır.²⁸

Budizm’de değişik yüzyıllarda toplanmış önemli altı büyük Budist konsilinden bahsedilmektedir.²⁹ Budizm tarihinde erken dönemdeki ilk üç konsil tüm Budist mezheplerince genel/otantik konsil kabul edilirken daha sonraki konsillerin kabulü ihtilaflıdır.³⁰ İlk dört konsili Kuzey Budizm geleneği,³¹ dördüncü konsili Sarvastivadin ekolü, beşinci ve altıncı konsilleri ise Theravada/Theravadin (Sanskritçe: Sthaviravadin) ekolü kabul etmektedir.

Budizm tarihindeki önemli altı büyük konsil kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

1. Rajagaha Konsili (M.Ö. 473)
2. Vesali Konsili (M.Ö. 383)
3. Pataliputra Konsili (M.Ö. 240)
4. Jalandhar Konsili (M.S. II. y.y.)
5. Mandalay Konsili (M.S. 1871)
6. Rangoon Konsili (M.S. 1954-1956)

1. Rajagaha Konsili (M.Ö. 473)

Buda öldüğünde geride bir kitap bırakmamış, yerine geçecek kimseyi belirlememiş, herkesin kendisine ışık tutmasını istemişti. Ancak Buda’nın telkinini yaşatmayı onun kurduğu Sangha üstlenmişti. Buda’nın ölümünden sonra cenaze töreni için Kusinara’ya gelen müritleri, Buda’nın sözleriyle işlerinin unutulmaması ve yabancı fikirler ve tesirlerle değişip karışmaması, Budist öğretinin dağılıp başkalaşmaması ve *Sutta*’lar (*Sutra*), manastır yaşamı ve geleneğiyle ilgili disiplin kurallarının derlenip korunması için tedbir almayı ve bu amaçla bir konsil toplamayı kararlaştırmışlardı.³²

Buda’nın vefatını takip eden ay içinde Buda’nın en zâhit ve en saygın başlıca öğrencilerinden biri olan ve Sangha’nın başına geçen büyük arhat Kasyapa/Mahakasyapa,³³

²⁷ Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, 64.

²⁸ Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 68.

²⁹ Prebish, “Councils (Buddhist Councils)”, 4/120; Frasc, “Buddhist Councils in a Time of Transition”, 39, 40, 45, 46, 47.

³⁰ Tümer, “Budizm”, 6/353.

³¹ Vergilius Ferm (ed.), *An Encyclopedia of Religion* (NY, USA: The Philosophical Library, 1945), 98; Edward A. Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, ed. J. Gordon Melton (NY, USA: Facts on File, 2008), 11.

³² Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, 63.

³³ Charles S. Prebish, “Buddhist Councils”, *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/188; Alan Sponberg, “Maitreya”, *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/507; Thanissaro (Geoffrey Degraff) Bhikkhu, “Wilderness Monks”, *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/897.

bütün statülerden *arhatları (velileri)*³⁴ Rajagaha Konsili'ne çağırılmış ve konsile başkanlık etmiştir. Konsil, Buda'nın müritlerince en seçkin ve en kâmil *arhatlar* arasından seçilen 500 veya 700 keşişin katılımıyla Hindistan'da Magadha krallığının başkenti Rajagaha'da Buda'nın zamanında inşa edilen büyük manastırda gerçekleşmiş ve müzakereler yedi ay sürmüştür. Müzakerelerin konusu *Dhamma* ve *Vinaya*'nın ezbere okunup tekrarlanmasıydı. Konsil Buda'nın sözlerinin derlenerek kurallara dökülmesi kararını almış, *Pali Kanon* adını alacak kutsal kitabın ilk şifahî çalışmalarını başlatmıştır. Konsilde kutsal metinlerin bir koleksiyonunu meydana getiren Dhamma/Buda'nın vaazları Buda'nın gözde müridi Ananda, Vinaya/manastır disiplin kuralları ise Upali tarafından topluluk önünde ezbere okunmuş; özellikle Ananda'nın vâkıf olduğu Buda'nın sözlerinin çoğu sözlü olarak tespit edilmiş; *Pali Kanon*'da³⁵ Buda'nın vaazlarını içeren *Sutta Pitaka* ve manastır disiplin kurallarını ele alan *Vinaya Pitaka*'nın düzenlemesi yapılmıştır.³⁶ Manastırda keşişlerin uymaları gereken küçük kuralların kaldırılmaması kararlaştırılmıştır.³⁷ *Sutta*'lar Ananda'nın Buda'nın ölümü sonrasında konsilde ondan naklettiği sözlerdir.³⁸ Konsilde onun sözlerinin aktarılmasında kilit rol oynayan Ananda³⁹ ve Upali Buda'nın sözleriyle işlerinin tespitinde ve derlenip korunmasında tarihî bir rol üstlenmişlerdir.

Rajagaha Konsili, Buda'nın ölümü sonrası toplanan ilk Budist konsili olması açısından önemlidir. Tüm Budist ekolleri bu konsilin toplandığı konusunda hemfikirdir.⁴⁰ Konsilin küçük manastır kurallarının kaldırılmaması kararı Budist manastır kimliği bilincinin teşekkülünde, Vinaya kurallarının uygulanması ve özellikle Vinaya'da bulunan kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmanın normatif manastır kimliğinin temel bir unsuru haline gelmesinde ve keşişlerin Budist geleneğine uymalarında önemli bir etkisi olmuştur.⁴¹ Yine konsilde Buda'nın sözleriyle işlerinin unutulmadan derlenmesi ve korunması adına yapılan iki önemli derleme ve düzenlemeler ilk dönemlerde aktarılan Buda'nın şifahî öğretilerinin sözlü olarak tespit edilip *Pali Kanon* adıyla yazıya geçirilmesini ve Budist kutsal literatürünün teşekkülünü ve korunmasını sağlamış; ancak Buda'nın müritleri arasında tam bir toplumsal

³⁴ Sanskritçe *Arhat*, Palice *Arahant* "Saygın" demektir. Arhat statüsüne, aydınlanma durumuna ulaşmış erişmiş keşiştir. George D. Bond, "Arhat", *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/28-30; Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/120; Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, 63.

³⁵ Paul Harrison, "Canon", *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/111; Yitik, "Budizm", 2007, 315-316; Ali İhsan Yitik, "Budizm", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 363.

³⁶ Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/120-121; Prebish, "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils", 240-245; Poussin, "Councils and Synods (Buddhist)", 4-5/179 vd.; Edward Conze, *Buddhism* (NY, USA: Harper & Brothers, 1959), 89; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxiv, 128-129, 163, 279-280, 477; Huston Smith - Philip Novak, *Buddhism: A Concise Introduction* (NY, USA: HarperCollins, 2003), 74-75; Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev. Ali Berktaş (İstanbul: Kambalçı Yayınları, 2003), 1/249-250; Walter Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm* (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2004), 26; Tümer, "Budizm", 6/353-355; Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 55; Yitik, "Budizm", 2007, 310.

³⁷ Anālayo, "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism", 2.

³⁸ Bhikkhu Pāsādika, "Ānanda", *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/17; Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak Yayınları, 1997), 187.

³⁹ Pāsādika, "Ānanda", 1/16-17.

⁴⁰ K. R. Norman, *Pāli Literature: Including The Canonical Literature in Prakrit and Sanskrit of All The Hinayana Schools of Buddhism*, ed. Jan Gonda (Wiesbaden, Germany: Otto Harrassowitz, 1983), 7 Fasc. 2/7; Prebish, "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils", 240-245.

⁴¹ Anālayo, "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism", 2, 7.

uyumu temin edememiştir.⁴² Konsildeki müzakereler, seçkin keşişlerden oluşan başka bir konsilin aynı kararları almak üzere toplanmasına ve tartışmalara yol açmasına engel olamamıştır.⁴³ Fakat konsil acemi Budist cemaati üzerinde Buda'nın otoritesini tesis etmiş ve müntesipleri arasında dayanışmayı artırmıştır.⁴⁴

Buda'nın ölümünden sonra Sangha'nın başına geçen ve Rajagaha Konsili'ni yöneten Kasyapa ile bu konsile katılmayan keşiş Purana arasında geçen bir tartışmada Purana'dan konsil kararlarını kabul etmesi istenmiş fakat o, Dhamma ve Vinaya'yı Buda'dan duyduğu şekilde hatırlamayı tercih ettiğini söylemiştir. Bazı Budist araştırmacılar Purana'nın, Buda'nın bir kıtlık döneminde keşişlere verdiği bazı hususî izinleri geri aldığını bilmemesi nedeniyle konsil kararlarını reddettiğini, bunun Buda'nın ölümünden sonra uyulması gereken kurallarla ilgili ihtilafı ortaya koyduğunu ve Budist manastır geleneğinin uyumlu olarak devamını tehlikeye attığını belirtmektedirler.⁴⁵

2. Vesali Konsili (M.Ö. 383)

Buda'nın öğrencileri arasında onun öğretilerinde ne demek istediğiyle ilgili yorumlar, öğreti konusundaki ayrılıklar ve Vinaya'nın yorumlanmasındaki farklılıklardan dolayı ciddi bir ihtilaf meydana gelmiştir. Sangha cemaati içinde Budalığın (*Bodhisattva*) elde edilmesi, keşişlerin günlük ve dinî hayatta uymaları gereken Budist manastır yaşamıyla ilgili kuralların sıklığı, keşişlerin yanlarında altın, gümüş, para veya değerli eşyalar taşımaları ve onları kabul etmelerinin manastır yaşamıyla uzlaşp uzlaşmadığı konularında tartışmalar olmuştur.⁴⁶ Bu ciddi durum nedeniyle Hindistan'da Vesali'de Kral Kalaşoka'nın himayesinde bir konsil toplanmıştır. Konsilin amacı keşişlerin doktrin ve disipline dair tartışmalarını çözüme kavuşturmak ve aralarındaki görüş ayrılıklarını gidermek, orijinal disiplini desteklemek ve keşişler arasında yayılmış olan illegal on pratiği/ilkeyi mahkûm etmektir.⁴⁷ Konsil keşiş Revata'nın başkanlığında yaklaşık 700 keşişin katılımıyla aralıklarla on sekiz ay sürmüştür.

Konsilde müzakerelerin konusu keşişler tarafından ihlal edildiği öne sürülen illegal on pratikle ilgili ihtilafı. Bunlar Budist keşişlerin uymaları gereken manastır kurallarıyla (*Patimokkha/Pratimokṣa*) uyuşmayan tuz taşıma/bulundurma (*Singilona*), öğleden sonra yemek yeme (*Dvanguḷa*), beslenmek için bir köye gitme (*Gamantara*) ancak yemek artıklarıyla ilgili ayini yapmama, aynı sınırlar içinde iki haftada bir yapılan toplantılara keşişlerin katılmaması (*Dvasa*), yemeklerden sonra süt ve peynir altı suyu içme (*Amathita*), fermente edilmemiş şarap içme (*Jalogi patum*), saçaklı paspas kullanma (*Adasakam nisidanam*), sıradan insanlardan altın veya gümüş almayı kabul etme (*Jataruparajata*), mabet usul kurallarını ihlal eden alışılmış yanlış fiilleri uygulamayı sürdürme (*Acinna*), eksik bir mecliste dinî bir fiili onaylama ve daha sonra orada bulunmayan keşişlerden onay alma

⁴² Anālayo, "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism", 2, 4-5, 7-8; Yitik, "Budizm", 2007, 315-316; Güngören, *Buda ve Öğretisi*, 146-147.

⁴³ Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, 64.

⁴⁴ Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/121.

⁴⁵ Anālayo, "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism", 3-4; Güngören, *Buda ve Öğretisi*, 146-147.

⁴⁶ Poussin, "Councils and Synods (Buddhist)", 4-5/183-184; Bowker (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, 138; Yitik, "Budizm", 2007, 310; Tümer - Küçük, *Dinler Tarihi*, 167.

⁴⁷ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 129; Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/250; Yitik, "Budizm", 2007, 310.

(*Dnumati*) gibi uygulamaların doğudaki Vesalili bazı keşişler arasında yayılması ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Keşişler bundan dolayı eleştirilmişlerdir. Mesele tüm keşişlerce tartışılmış, batıdan gelen keşişler on ilkeye uymayı önemli bir sorun olarak görmeyi reddetmişlerdir. Sonunda karar vermek için sekiz kişilik bir komite atanmış, komite on ilkenin hepsini reddetmeyi ve bunlara uyan keşişleri kınamayı kararlaştırmıştır. Birçok keşiş bu kararı kabul etmeyi reddetmiş ve bölünmeler daha da belirginleşmeye başlamıştır. Buna karşılık doğudan gelen keşişler kendi toplantılarını yapmışlardır.⁴⁸

Vesali Konsili toplandığında aynı zamanda *Mahasamghikalar* (*Mahasamghikas*) denilen 10.000 kişilik başka bir grubun şehrin dışında *Theravadinlere* karşı rakip bir konsil düzenlemiş olması ilginçtir.⁴⁹

Vesali Konsili Budist topluluğunda daha ciddi anlaşmazlıklara sebep olmuştur.⁵⁰ Buda'yı dünya ötesi bir varlık olarak görmeleri, kendilerinden olmayanların aralarına girmelerine ve toplulukta büyük bir rol oynamalarına izin veren dinî inanış ve uygulamaları kabul etmeleri,⁵¹ Sthaviravadinlerin *Vinaya*'ya yeni kurallar katmaya teşebbüs etmeleri ve Mahasamghikaların (*Büyük Çoğunluk*) bunları reddetmeleri,⁵² konsilde Budist keşişlerin değerli eşyaları yanlarında taşımaları ve kabul etmelerinin manastır yaşamıyla uzlaşp uzlaşmadığı konularında keşişler arasındaki tartışmalar nedeniyle Sangha teşkilatı, Mahasamghika mezhebi doktrinel açıdan Ortodoks Sthaviravadin (*Ataların Öğretisine Bağlı Kalanlar*) mezhebinden konsil sonrasında ayrılarak iki rakip gruba bölünmüştür.⁵³ Budist cemaatinin ana gövdeden iki gruba ayrılması Budizm'de ilk bölünme/itizal ve Budist sekteryanizminin başlangıcı olmuştur.⁵⁴ Budist cemaatinde keşişler arasında meydana gelen bu ilk büyük bölünme sonucu Sangha'nın birliği onarılmayacak şekilde yıkılmıştır.⁵⁵ Bu ilk bölünme belirleyici olmuş, sonrası için örnek oluşturmuş, ardından onu başka ayrılıklar izlemiştir.⁵⁶

Vesali Konsili, Budizm tarihindeki ikinci önemli genel konsildir. Ancak bu konsil yeterli bir etki gösterememiş ve konsille birlikte Budizm'de başlayan ayrılıklar, sonraki yüzyıllarda Theravada/Hinayana Budizmi'ni ve Mahayana Budizmi'ni doğurmuştur.

⁴⁸ Keşişlerin aşırı gitmemeleri gereken hususlar hakkında bkz. Hammet Arslan, "Budizm'in Bağımlılığa Bakışı", *Bedenimizin İşgalcileri: Dinlerin Bağımlılığa Bakışı*, ed. Süleyman Turan (İstanbul: OkurAkademi, 2019), 189-224; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 129; Norman, *Pāli Literature*, 7 Fasc. 2/10; Ferm (ed.), *An Encyclopedia of Religion*, 98; Ali Raif Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci: Mahayana ve Theravada Mezheplerinin Oluşumu ve Karşılaştırılması* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021), 22-24.

⁴⁹ Ferm (ed.), *An Encyclopedia of Religion*, 98.

⁵⁰ Harrison, "Canon", 1/112.

⁵¹ Bowker (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, 351.

⁵² Brown, *A Guide to Religions*, 138; Damien Keown, *A Dictionary of Buddhism* (New York, USA: Oxford University Press, 2003), 98-99; Bowker (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, 351.

⁵³ Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/122; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxv, 129, 322, 469; Norman, *Pāli Literature*, 7 Fasc. 2/96; Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/250; Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 57; Yitik, "Budizm", 2007, 310; Bowker (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, 351; Prebish, "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils", 248, 251, 253; Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci*, 24.

⁵⁴ Yitik, "Budizm", 2007, 310; Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/250.

⁵⁵ Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/250.

⁵⁶ Yitik, "Budizm", 2007, 310; Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/250.

Ayrılığın sebebi ise geleneğe bağlı olanlarla gelenekten kopup Budizm'e yeni bir yaklaşım ve farklı bir anlayış getiren Mahayana ekolü arasındaki düşünceler farklılığıdır.⁵⁷

Buda'nın bazı öğretileri çeşitli yorumlamalara elverişliydi. Öğrencilerinden her biri, en doğru yorumu kendisinin yapmış olduğu konusunda ısrar ettiği için birbirlerinden ayrılmış ve bölünmüşlerdir. Keşişlerin çoğu Buda'nın öğretilerini anlayamamış ve kendilerine göre yorumlamışlardır. Böylece önce ikiye, sonra birçok farklı gruba/ekole ayrılmışlar ve ayrılan bu gruplar Budist mezheplerini meydana getirmişlerdir.⁵⁸

Rajagaha Konsili'nde başlayan kutsal kitabın ilk şifahî çalışmaları Vesali Konsili'nde devam etmiş ve *Sutta* ve *Vinaya*'nın yeni düzenlemesi yapılmış,⁵⁹ konsilin neticesinde Budist kutsal metinlerinden Pali Kanon'un üç bölümden oluşan ilk iki bölümü *Sutta Pitaka* ve *Vinaya Pitaka* Buda'nın ölümünden yaklaşık 110 yıl sonra keşişlerce sözlü olarak tespit ve rivayet edildikten sonra yazıyla kayda geçirilmiştir. Pali Kanon'un muhtevasını Buda'nın sözleri oluşturmuştur.⁶⁰ İlk iki genel konsil, Budist öğretinin nesilden nesile naklinde önemli bir araç olan⁶¹ Budist kutsal kitap literatürünün teşekkül süreci açısından başlangıç toplantısı olup⁶² Budizm'in temel öğretilerinin gelişimi açısından önemlidir.

3. Pataliputra Konsili (M.Ö. 240)

Kaynaklarda konsilin gerçekten düzenlenip düzenlenmediğinin tartışıldığı görülmektedir.⁶³ Kaynaklar Pataliputra Konsili'nin nedeni olarak iki farklı rivayet zikretmekte ve doktrinle ilgili bir mesele üzerinde özellikle de bir arhatın özellikleriyle ilgili beş noktada ihtilaftan bahsetmektedirler. O dönemde Budizm'de Mahasamghikaların lideri Mahadeva arhatları tanrılaştırmış ve onların Buda ile denk olduklarını öne sürmüştür. Rakip grup Sthaviravadinler/Theravadinler de beş noktada arhatlar dinî kazanım düzeylerinden geriye doğru gerileyebilir, şüpheye düşebilir, yanılabilir, başkalarının çeşitli yardımlarına ihtiyaç duyabilir, başkaları tarafından teşvik edilebilir veya ayin uygulamasında sesli ifadeler gibi yapay araçların kullanılması gibi sınırlamalara tabi olabilir diyerek arhatların Buda ile mukayese edilmelerinin ve ona denk görülmelerinin doğru olmadığını iddia etmişlerdir.⁶⁴ İkinci rivayete göre Sthaviravadinlerin manastır yaşamıyla ilgili yeni kurallar koymaları ve Mahasamghikaların ise bu kuralları reddetmeleridir.⁶⁵

Doktrinde arhatın özellikleriyle ilgili ortaya çıkan bu ihtilaf üzerine Budizm içindeki bölünmelerin önüne geçmek amacıyla Budizm'i benimseyen İmparator Aşoka'nın (M.Ö.

⁵⁷ Konsillerin mezheplerin teşekkülündeki etkisi hakkında bkz. Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci*, 4-37; Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, 26.

⁵⁸ "Budizm", *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi* (İstanbul: Tan Matbaası, 1965), 82.

⁵⁹ Poussin, "Councils and Synods (Buddhist)", 4-5/183-184; "Buddhism", *The Wordsworth Encyclopedia of World Religions* (Great Britain: Wordsworth Editions, 1999), 190; Tümer, "Budizm", 6/353-355; Yitik, "Budizm", 2007, 310.

⁶⁰ Ferm (ed.), *An Encyclopedia of Religion*, 98; Norman, *Pāli Literature*, 7 Fasc. 2/24; Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 196.

⁶¹ Yitik, "Budizm", 2015, 363-364.

⁶² Yitik, "Budizm", 2007, 310.

⁶³ Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci*, 31.

⁶⁴ Collett Cox, "Mainstream Buddhist Schools", *Encyclopedia of Buddhism*, ed. Robert E. Buswell (NY, USA: Macmillan, 2004), 1/502, 504; Yitik, "Budizm", 2015, 360.

⁶⁵ Yitik, "Budizm", 2015, 360.

273-236)⁶⁶ girişimiyle Pataliputra’da toplanmıştır.⁶⁷ Konsili yöneten Aşoka meşhur keşiş Moggaliputta Tissa’yı keşişlere başkanlık etmek üzere seçmiştir. Bu konsil, 1000 keşişin katılımıyla Rajagaha’dan sonra yeni başkent olan Pataliputra’da (bugünkü Patna’da) gerçekleşmiş ve tahmini dokuz ay sürmüştür. Konsilde müzakereler farklı Budist ekolleri arasında uzlaşmanın sağlanması, temel Budist öğretinin/Ortodoksluğun ve kutsal literatürün tespit edilmesi, *Abhidhamma* metni *Kathavatthu*’nun teşekkülü, Budist öğretilerin yayılması için gönderilecek misyonerlerin örgütlenmesi vb. amaçlar taşıyordu. Aşoka konsilde taraf tutmamış, ikinci konsil öncesi başlamış olan doktrindeki fikir ayrılığının yeniden alevlenmesi üzerine tebaası arasındaki inanç birliğini ve ahengi sağlayarak mezhep kavgalarını önlemek amacıyla konsili desteklemiştir.

Konsilde Moggaliputta Tissa’nın öncülük ettiği görüşler reddedilmiş, konsil sonunda Buda’nın tabiatıyla ilgili olarak onun *aşırılıklar arasında ayırım yapan ve Orta Yolu vurgulayan bir şahsiyet* (Pali dilinde: *Vibhajyavadin*) olduğu kararlaştırılmış ve Buda’nın öğretisi *aşırılıklar arasında ayırım yapma ve Orta Yolu vurgulama konusundaki temel metodolojik uygulama* (*Vibhajyavada*) olarak tanımlanmıştır.⁶⁸ Rajagaha’da başlayıp Vesali’de devam eden Pali Kanon’un üçüncü bölümü *Abhidhamma* literatürü Pataliputra Konsili’nde tamamlanmış ve *Dhamma* ile *Vinaya*’ya ilave edilmiştir. Böylece bu zamana kadar yazılmamış olan ve kodifikasyonlar sayesinde Buda’nın sözlerinin yazıya geçirilmesiyle *Tipitaka* denilen Pali Kanon metinleri tespit edilerek derlenmiş, metinlere son şekli verilmiş ve Buda doktrini kutsal kitap haline getirilmiştir. Konsil sonunda *Sthaviravadinlerin* geleneksel görüşünün tercih edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine karşı grup *Sarvastivadinler* aşağı Ganj Ovası’nın kuzeybatısından Madhura’ya çekilmişlerdir. Konsil sonrasında Budizm, o zamanın Hindistan’ındaki dört krallıktan birisi olan Magadha’dan Hindistan’a yayılmıştır.⁶⁹ Budizm tarihinde ilk dönem Budist cemaatinin en büyük başarısı, Buda’nın kutsal öğretilerinin çoğunu tespit ve muhafaza etmesi, Tipitaka’nın kodifikasyonunu konsillerde gerçekleştirmiş olmasıdır.⁷⁰

Pataliputra Konsili, Budizm tarihindeki üçüncü önemli genel konsildir. Konsil Budist misyonerlerin organize edilmesi konusunda başarılı olmuş ancak farklı Budist ekollerini uzlaştıramamıştır. Aşoka’nın birleştirme gayretleri Buda’nın tabiatı konusunda Sthaviravadinler ve Mahasamghikalar arasındaki görüş ayrılıklarını,⁷¹ Buda’nın diğer keşişlerle ilişkisine dair tartışmaları ve iki grup arasında uzlaşmanın olmaması Budizm’deki mevcut bölünmeleri daha da derinleştirmiştir.⁷² Bazı araştırmacılar bu konsili

⁶⁶ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 45.

⁶⁷ Norman, *Pāli Literature*, 7 Fasc. 2/4; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxv, 1, 130, 172, 501; Tümer - Küçük, *Dinler Tarihi*, 167; Kök, *Budizm’de Mezhepleşme Süreci*, 25, 31.

⁶⁸ Keown, *A Dictionary of Buddhism*, 99, 446; Prebish, “A Review of Scholarship on the Buddhist Councils”, 254.

⁶⁹ Poussin, “Councils and Synods (Buddhist)”, 4-5/179, 183-184; Prebish, “Buddhist Councils”, 1/122-123; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxv, 1, 2, 130; Fern (ed.), *An Encyclopedia of Religion*, 98; Keown, *A Dictionary of Buddhism*, 99; Tümer, “Budizm”, 6/353-355; Harman, “Konsil”, 26/176; Yitik, “Budizm”, 2007, 311, 316; Güngören, *Buda ve Öğretisi*, 147.

⁷⁰ Reynolds, “Buddhism”, 166.

⁷¹ Yitik, “Budizm”, 2007, 311-312.

⁷² Yitik, “Budizm”, 2015, 360; Yitik, “Budizm”, 2007, 311.

Sarvastivadinler ve Vibhajyavadinleri Sthaviravadinlerden ayıran bir konsil olarak görmektedirler.⁷³

Vesali Konsili'nden sonra resmi olarak Budizm'in ana gövdesinden *Sthaviravadinler* ve *Mahasamghikaların* ayrılmasıyla Sangha'nın içinde ilk büyük bölünme gerçekleşmiş⁷⁴ ve resmi olarak Budizm iki mezhebe veya ekole bölünmüştür.⁷⁵ *Sthaviravadinler* ekolü Vatsiputriya-Sammatiyalar, Sarvastivadinler ve Vibhajyavadinler olarak üç gruba, Vibhajyavadinler de Theravadinler ve Mahisasakalar olarak iki gruba ayrılmıştır.⁷⁶ Elli yıl sonra *Mahasamghikalar* da bölünmüş, Mahasamghikaların gövdesinden önce *Ekavyavaharikalar*, *Gokulikalar* gibi yeni ekoller ortaya çıkmış ve daha sonra farklı mezheplere ayrılmışlardır.⁷⁷ Daha sonraki diğer bir bölünme ise Sthaviravadinler ve Vatsiputriyalar arasında *şahsiyet (pudgala)* kavramının yorumlanması konusunda meydana gelmiştir.⁷⁸

İlk üç genel konsilde tespit edilen kutsal kitap *Tipitaka*, Theravada Budistlerince en sahih görülen Pali metinleridir. Tipitaka'nın Pali versiyonu Hinayana/Güney Budizmi'nde, Pali Tipitakası'ndan epey farklı olan Sanskritçe versiyon Mahayana Budizmi'nde kanonik kabul edilmekte olup Çince, Tibetçe, Moğolca ve Mançurya diline çevrilmiştir.

Tipitaka üç bölüme ayrılmış olması nedeniyle *Üç Sepet* diye isimlendirilmekte ve şöyle tasnif edilmektedir:

1. *Vinaya-Pitaka (Disiplin Sepeti)*: Sangha ve keşişlerle ilgili usul ve kaidelerini,
2. *Sutta-Pitaka (Vaazlar Sepeti)*: Buda ve bazı şakirtlerinin devirlerindeki kimselerle yapmış oldukları konuşmalarını, vaaz ve hitabelerini,
3. *Abhidhamma-Pitaka (Özel Doktrin Sepeti)*: Budizm'in felsefi ve psikolojik yorumlarını içerir.⁷⁹

Kral Aşoka, diğer iki konsilin yapamadığını yapmış ve Budizm'in örgütlenmesinde ve reformunda önemli bir rol oynamıştır. Konsilde Budist öğretiyi kaleme alarak Budizm'in esaslarını tespit ettirmiş ve Tipitaka denilen derlemeleri yaptırmıştır. Aşoka'nın Budizm'i benimsemesi ve barışçıl bir siyaset izleyerek onun koruyuculuğunu üstlenmesi Budizm tarihi, geleneği ve öğretisi açısından yeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur. Aşoka'nın himayesine kavuşmak Budizm'e devlet dini olma avantajı sağlamıştır. Aşoka Budizm'i yaymak için Hindistan, Jalandhar, Birmanya, Baktaria ve Seylan'a misyonerler göndermiştir. Budizm Keşmir'den İran'a, güneyde Malezya, Bengal, Seylan, Endonezya, Filipinler,

⁷³ Prebish, "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils", 254.

⁷⁴ Tümer, "Budizm", 6/353; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxv, 154, 172, 322; Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci*, 35.

⁷⁵ Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci*, 35.

⁷⁶ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 173.

⁷⁷ Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/255; Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 57, 58, 59; Dessein, "The Mahāsāṃghikas and the Origin of Mahayana Buddhism", 28-29.

⁷⁸ Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/122; Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/251; Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 59.

⁷⁹ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 1, 2, 501; Ferm (ed.), *An Encyclopedia of Religion*, 98; Tümer, "Budizm", 6/355.

kuzeyde Hindistan yoluyla Tibet'i⁸⁰ ve Nepal'i aşarak Orta Asya⁸¹ üzerinden Çin'e⁸² ve Çin'den Kore yoluyla Japonya'ya⁸³ kadar yayılma imkânı bulmuştur.⁸⁴ Aşoka'nın Budizm'i yayma çabaları Budizm'in evrensel bir dine dönüşmesini ve Asya'nın kabul ettiği tek evrensel kurtuluş dini olmasını kolaylaştırmıştır.⁸⁵

Kral Aşoka, konsilde Tipitaka'nın derlemelerini yaptırmasına rağmen ilk asırlardan günümüze bütün olarak ulaşan kutsal bir metin yoktur. Araştırmacıların ortak görüşü Tipitaka'da toplanan bütün sözlerin Buda'ya ait olmadığı, Tipitaka'nın zamanla bazı ilavelerle mevcut şeklini aldığı yönündedir.⁸⁶

4. Jalandhar Konsili (M.S. II. y.y.)

Jalandhar Konsili M.S. 120'lerde tahta çıkarak Budizm'i benimseyip destekleyen Kuşhan İmparatoru Kanişka tarafından M.S. II. yüzyılın başlarında Jalandhar'da, bazılarının göre Keşmir'de toplanmıştır. Amaç kutsal metinleri ve temel öğretileri yeniden gözden geçirmek ve bazı metafizik meseleler hakkındaki farklı görüşlerle ilgili sorunları çözmektir. Keşmir'den 499 Sarvastivadin keşişin katıldığı bu konsile, bilgin Vasumitra başkanlık etmiştir. Konsilde keşişler, ilk defa Pali dili yerine Sanskritçe'yi kullanarak Tipitaka'nın üç bölümü üzerine yorumlar derlemiş ve Aşkın Gnos (*Prajnaparamita*) sutraları literatüründe ortaya çıkan Mahayana doktrinini resmen ilan etmişlerdir.⁸⁷ Bazı metafizik meseleler hakkındaki farklı görüşlerle ilgili sorunlarda Sarvastivadinler lehine karar vermişlerdir.⁸⁸ Konsilde Mahayana Budizmi'nin ana öğretileri, Pali metinleri dışında benimsenen ve Sanskritçe yazılan kutsal yazılar da önemli kutsal metinler kabul edilmiştir.⁸⁹

Sarvastivadinler Jalandhar Konsili'ni genel konsil kabul etmektedirler. Theravadinlerin bu konsile katılmadığı kesin olmamakla birlikte Hinayana'nın on sekiz kolundan günümüze gelen ve tek eski Budizm şekli olan Theravada Budizmi bu konsili kabul etmemektedir. Mahayana'nın kopmasıyla Budizm'in Hinayana ve Mahayana olarak ikiye ayrılması bu

⁸⁰ Budizm'in Tibet'e girişi hakkında bkz. Aliya Şarafullina, *Budizm'de ve Tibet Budizmi'nde İnanç Esasları* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013), 45-48.

⁸¹ Budizm'in M.Ö. III. yüzyılda Orta Asya'ya yayılmaya başlaması ve milattan sonra onuncu yüzyıla kadar da buradaki gelişim ve değişim süreçlerini tamamlaması hakkında bkz. Nurcan Ünal, *Budizm'in Orta Asya'ya Yayılması ve Türk Kültürüne Etkisi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021), 2 vd.

⁸² Budizm'in Çin'e girişi hakkında bkz. Hammet Arslan, "Budizm'in Çin'e Girişinde İpek Yolunun Önemi ve İşlevi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (Haziran 2018), 1-21.

⁸³ Budizm'in Japonya'ya girişi ve burada Mahayana Budizmi'nin yayılışı hakkında bkz. Halil İbrahim Şenavcu, "Japon Dinî Bayramlarının Genel Özellikleri ve Sosyal Hayattaki Yeri", *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 2 (Haziran 2016), 41-56; Hüsamettin Karataş, "Erken Dönem Japon Budizmi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Aralık 2013), 53-67.

⁸⁴ Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/252; Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, 25 vd.; Tümer, "Budizm", 6/353; Kök, *Budizm'de Mezhepleşme Süreci*, 37.

⁸⁵ Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, 1/252.

⁸⁶ Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri*, 135.

⁸⁷ Poussin, "Councils and Synods (Buddhist)", 4-5/184-185; Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/123; Fern (ed.), *An Encyclopedia of Religion*, 98; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 129-130, 172, 276; Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 60; Yitik, "Budizm", 2007, 312-313.

⁸⁸ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 276.

⁸⁹ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxvi; Yitik, "Budizm", 2007, 313.

konsil sonrasında olmuş ve Budizm’de ikinci bölünme gerçekleşmiştir.⁹⁰ Konsil Mahayana Budizmi’nin başlangıç tarihi olarak da kabul edilmektedir.⁹¹

Konsilde ortaya çıkan ve resmen ilan edilen Mahayana Budizmi’ni doğuran fikirlerin çoğunun arka planında muhtelif ekoller vardır.⁹² Bazı araştırmacılar sonraki süreçte Mahayana Budizmi’nin bazı kollara ayrılmasına, konsillerde farklı düşüncelere sahip kişiler arasında çıkan tartışmaların sebep olduğunu belirtmektedirler.⁹³

5. Mandalay Konsili (M.S. 1871)

Budizm tarihindeki bir başka konsil Kral Mindon’un hükümdarlığında, modern dönemde Theravada keşişlerince Burma’nın Mandalay şehrinde toplanmıştır.⁹⁴ Konsilin amacı ve müzakerelerinin konusu, Buda’nın tüm öğretilerinin okunması ve yazıya geçirilmesi esnasında herhangi bir tebdil, tahrif ve yazıda satır atlama olup olmadığını görmek ve Pali metinlerini detaylıca incelemektir.

Konsil, üç büyük keşiş Mahathera Jagarabhivamsa, Mahathera Narindabhidhaja ve Mahathera Sumangalasami başkanlığında yaklaşık 2400 keşişin katılımıyla toplanmış, müşterek *Dhamma* okuması beş ay sürmüştür. Konsilin çalışmaları neticesinde, 600 ciltlik Tipitaka’nın metni gelecek nesiller için dikkatlice baştan sona ezbere okunup düzeltilerek yeniden gözden geçirilmiş⁹⁵ ve 729 kalın mermer dilimi üzerine yazılmıştır. Dhamma okuması tamamlandıktan sonra ittifakla onaylanmıştır. Her bir mermer dilimini tamamlayan keşişler ve zanaatkârlar, bugüne kadar ayakta duran “dünyadaki en büyük kitap” diye isimlendirilen güzel minyatür “Pitaka”ları, Mandalay Tepesi’nin ayaklarında Kral Mindon’un Kuthodaw Pagoda/Dagoba’sındaki⁹⁶ özel bir mevki üzerinde bulunan pagodalara yerleştirmişlerdir.⁹⁷

6. Rangoon Konsili (M.S. 1954-1956)

Budizm tarihindeki konsillerden bir diğeri de günümüzde Burma’nın (Myanmar) başkenti Rangoon/Yangon’da 1954-1956 yılları arasında Budizm’in 2.500. yıl dönümünü kutlamak için toplanan altıncı konsildir. Konsil Burma’nın bağımsızlığı sonrası tamamen farklı siyasî ve entelektüel bir iklimde ve Burma’nın sponsorluğunda 17 Mayıs 1954’te Rangoon dışında halkın yardımlarıyla özel olarak hazırlanmış bir mağara salonunda toplanmış ve konsile Burma’dan 2423, Kamboçya, Hindistan, Laos, Nepal, Sri Lanka ve Tayland’dan 144, Japonya, Çin ve Tibet’ten toplamda 2500 Theravada keşiş katılmıştır. Konsilin öncelikli amacı Pali Kanon’un tüm metinlerini okumak, muhtevasını gözden geçirerek derlemek, gerçek Dhamma ve Vinaya’yı tasdik etmek ve korumak, Mandalay’daki

⁹⁰ Tümer, “Budizm”, 6/353; Güngören, *Buda ve Öğretisi*, 147.

⁹¹ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 276.

⁹² Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 60.

⁹³ Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri*, 136.

⁹⁴ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 128.

⁹⁵ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, 351; “Buddhist Councils” (Erişim 31 Mayıs 2021), https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_councils; Ernst Benz, “Yabancı Dinleri Anlama Üzerine”, *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*, ed. Mehmet Aydın (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004), 150-151.

⁹⁶ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 299.

⁹⁷ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxxiii, 128, 130; Prebish, “Councils (Buddhist Councils)”, 4/124; “Buddhist Councils” (Erişim 31 Mayıs 2021), https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_councils.

taş kütüphanedeki versiyonları temel alarak Budist kanonunun orijinal bir versiyonunu düzenleyip yenilemek ve düzeltilmiş yetkili metnini ortaya koymaktı.⁹⁸

Önde gelen keşişler Tipitaka'nın geleneksel okunması esnasında tüm metinlerini okuyup gözden geçirmiş, orijinal bir versiyonunu düzenleyip restore etmiştir. Tipitaka ve onunla ilgili tüm dillerdeki literatürü itinayla inceleyip literatürdeki farklılıkları kaydetmiş, gerekli düzeltmeleri yapmış ve daha sonra metinlerin tüm versiyonlarını karşılaştırmıştır. Neticede Tipitaka'nın muhtevasında fazla bir fark olmadığı anlaşılmıştır. Nihayet konsil, resmî olarak Burma dilinde modern yazıyla basılan ve neşredilen Tipitaka'nın tüm kitaplarını ve bunlara ait yorumların hepsini onaylamıştır.⁹⁹

Konsil XIX. yüzyılın sonundan beri şekillenmekte olan aşırı Budist milliyetçiliğinin doruk noktası olmuş, ilk kez hem çeşitli Theravada geleneklerinden hem de diğer ekollerden keşişleri bir araya getirmesinden dolayı ilk gerçek dünya konsili olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁰ Dhamma'yı Budizm'in geliştirmekte olduğu ülkelere yayma girişimlerine yeni bir teşvik sağlamıştır.¹⁰¹

Sonuç

Buda öldüğünde bir kitap bırakmadığından cenazesinde onun sözleriyle işlerinin unutulmaması için korunması gerektiği fikri ortaya atılmış, Buda'nın önemli konuşmalarının derlenerek fikir ayrılıklarının giderilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Buda'nın ölümünden sonra Budist keşişlerce değişik tarihlerde toplanan ilk üç genel konsilde Buda'nın sözleriyle işlerinin unutulmadan derlenmesi ve korunması amacıyla yapılan derleme ve düzenlemeler, ilk dönemlerde sözlü olarak nakledilen Buda'nın kutsal öğretilerinin çoğunu uzun zaman devam eden süreçte tespit ederek en eski Budist kutsal kitabı Tipitaka'nın kodifikasyonunu ve *Pali Kanon* adıyla yazıya geçirilmesini gerçekleştirerek kutsal literatürün teşekkülünü, kutsal kitap haline getirilmesini ve öğretinin korunmasını sağlamıştır. Konsillerin Budist manastır kimliği bilincinin teşekkülü, doktrin, disiplin, pratik, Budizm'in temel öğretilerinin ve geleneğinin şekillenmesi ve gelişimi, kurumsal manada olgunlaşması açısından Budizm'e önemli etkileri ve olumlu katkıları olmuştur. Konsiller ilk Budist cemaatinin gelişiminde önemli bir rol oynayarak Buda'nın yokluğunda acemi Budist topluluğunda otoritesini tesis etmiş ve müntesipleri arasında dayanışmayı artırmıştır.

Konsillerde alınan kararlar Budist topluluğu için bağlayıcı olmasının yanı sıra doktrin ve disiplinle ilgili ayrılıkları ortadan kaldırarak inanç ve öğreti birliğini amaçlamıştır. Buna rağmen konsillerin itizallere yol açması ve topluluk arasında uyumu tam sağlayamaması nedeniyle geleneğe olumsuz etkileri de olmuştur.

Budizm'de konsil geleneği milattan önceki dönemden günümüze kadar gelmiştir. Kaynaklarda milattan önce üç, milattan sonra da üç konsil olmak altı önemli konsil zikredilmektedir. Budizm'de ilk üç konsil kutsal külliyat, doktrin ve dinî pratiklerle,

⁹⁸ Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxxiv, 128, 130; Frasch, "Buddhist Councils in a Time of Transition", 39, 45-46, 47.

⁹⁹ Prebish, "Councils (Buddhist Councils)", 4/124; Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, xxxiv, 128, 130; Tümer - Küçük, *Dinler Tarihi*, 177; "Buddhist Councils" (Erişim 31 Mayıs 2021), https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_councils.

¹⁰⁰ Frasch, "Buddhist Councils in a Time of Transition", 47.

¹⁰¹ Frasch, "Buddhist Councils in a Time of Transition", 46.

dördüncü konsil kutsal metin ve doktrinle, modern dönemdeki beşinci ve altıncı konsil kutsal kitapla ilgilidir.

İlk dönemdeki konsiller, Buda'nın vefatından sonra onun öğretilerini toplayıp derlemek, Budist cemaatin doktrin ve disiplinle ilgili ihtilaflarını çözmek ve tartışmalarını gidermek üzere keşiflerce toplanmıştır. Rajagaha Konsili'nde başlayan kutsal kitabın ilk şifahî çalışmaları Vesali Konsili'nde sürmüştür, *Sutta* ve *Vinaya*'nın yeni düzenlemesi yapılmıştır. Vesali Konsili'nin neticesinde Pali Kanon'un ilk iki bölümü *Sutta Pitaka* ve *Vinaya Pitaka*, Pataliputra Konsili'nde ise üçüncü bölüm *Abhidhamma Pitaka* sözlü olarak tespit ve rivayet edildikten sonra yazıyla kaydedilmiş ve *Dhamma* ile *Vinaya*'ya ilave edilmiştir. Böylece o zamana kadar yazılmamış olan *Pali Kanon*'a son şekli verilmiş ve kutsal kitap tespit edilmiştir.

Mandalay Konsili'nde Buda'nın tüm öğretilerinin okunup yazıya geçirilmesi esnasında tebdil, tahrif ve yazıda satır atlama olup olmadığını görmek amacıyla Tipitaka dikkatlice yeniden okunup düzeltilmiş ve detaylı olarak revize edilmiştir. Rangoon Konsili'nde Tipitaka'nın tamamı okunmuş, gözden geçirilip derlenmiş ve orijinal bir versiyonu düzenlenip yenilenmiştir.

Budizm'deki ayrılıklar ve bölünmeler Buda'nın yaşadığı döneme kadar gitmektedir. Öğretiyi denetleyici merkezî bir otoritenin olmayışı, doktrin ve manastır pratikleriyle ilgili bazı ihtilaflar ve öğrencilerin Buda'dan duyduklarını kendi anlayışlarına göre yorumlamaları ayrılıklara, ayrılıklar da zamanla bölünmelere ve farklı ekollerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Vesali Konsili'nden sonra doktrin ve pratiklerle ilgili ihtilaflardan dolayı Budist cemaatinin Sthaviravadinler ve Mahasamghikalar olarak ayrılmasıyla sonraki gelenek üzerinde büyük bir etkisi olan ilk önemli büyük bölünme meydana gelmiştir. Jalandhar Konsili'nden sonra Mahayana'nın kopmasıyla Budizm'in Hinayana ve Mahayana olarak ayrılması ikinci bölünme olmuş, akabinde bu Budist mezheplerinden birçok ekol ortaya çıkmıştır.

Kral Aşoka Pataliputra Konsili'nde öğretiyi kaleme alarak Budizm'in esaslarını ve Tipitaka'yı tespit ettirmiştir. Budizm'i koruyarak örgütlenmesi, geleneğin teşekkülü, reformu, gelişimi ve Budizm'in yayılması açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Budizm Aşoka döneminde heretik bir Hindu mezhebinden müstakil bir dine, sonraki tarihî süreçte ise evrensel bir dine dönüşmüştür.

Kaynakça

- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2. Basım, 2002.
- Anālayo, Bhikkhu. "The First Saṅgīti and Theravāda Monasticism". *Sri Lanka International Journal of Buddhist Studies* IV/ (2015), 2-17.
- Arslan, Hammet. "Budizm". *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*. ed. Bayram Ali Çetinkaya. 675-722. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Arslan, Hammet. "Budizm". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Kemal Polat. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Arslan, Hammet. "Budizm'de Kadının Konumu". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2014), 147-179.
- Arslan, Hammet. "Budizm'in Bağımlılığa Bakışı". *Bedenimizin İşgalcileri: Dinlerin Bağımlılığa Bakışı*. ed. Süleyman Turan. 189-224. İstanbul: OkurAkademi, 2019.
- Arslan, Hammet. "Budizm'in Çin'e Girişinde İpek Yolunun Önemi ve İşlevi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (Haziran 2018), 1-21.
- Arslan, Hammet. *Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı*. İzmir: Tıbyan Yayınları, 2015.
- Aydın, Mehmet. *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1991.
- Aydın, Mehmet. "Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi". *Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)*. 3/107-117. Ankara 2002: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2001.
- Benz, Ernst. "Yabancı Dinleri Anlama Üzerine". *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*. ed. Mehmet Aydın. 150-151. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004.
- Bhikkhu, Thanissaro (Geoffrey Degraff). "Wilderness Monks". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/897-898. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Bond, George D. "Arhat". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/28-30. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Bowker, John (ed.). *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*. Great Britain: Oxford University Press, 2000.
- Brown, David A. *A Guide to Religions*. London: SPCK, First published, 1975.
- "Buddhism". *The Wordsworth Encyclopedia of World Religions*. Great Britain: Wordsworth Editions, 1999.
- "Buddhist Councils". Erişim 31 Mayıs 2021. https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_councils
- "Budizm". *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*. İstanbul: Tan Matbaası, 196
- Cilacı, Osman. *Günümüz Dünya Dinleri*. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 2002.
- Conze, Edward. *Buddhism*. NY, USA: Harper & Brothers, 1959.
- Cox, Collett. "Mainstream Buddhist Schools". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/501-507. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Çelebi, Asaf Hâlet. *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*. Ankara: Hece Yayınları, 2003.
- Daley, Brian E. "Councils (Christian Councils)". *The Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea Eliade. 4/125-129. NY: Macmillan, 1987.
- Dessein, Bart. "The Mahāsāṃghikas and the Origin of Mahayana Buddhism: Evidence Provided in the *"Abhidharmamahāvibhāṣāśāstra""". *The Eastern Buddhist* 40/1/2 (2009), 25-61.
- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. çev. Ali Berktaş. 3 Cilt. İstanbul: Kalcı Yayınları, 2003.
- Eliade, Mircea - Couliano, Ioan P. *Dinler Tarihi Sözlüğü*. çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.

- Ferm, Vergilius (ed.). *An Encyclopedia of Religion*. NY, USA: The Philosophical Library, 1945.
- Frasch, Tilman. "Buddhist Councils in a Time of Transition: Globalism, Modernity and the Preservation of Textual Traditions". *Contemporary Buddhism* 14/1 (2013), 38-51.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Güngören, İlhan. *Buda ve Öğretisi*. İstanbul: Onur Basımevi, 1981.
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. Ankara: İSAM Yayınları, 3. Baskı, 2010.
- Harman, Ömer Faruk. "Konsil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/175-178. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Harrison, Paul. "Canon". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/111-115. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Irons, Edward A. *Encyclopedia of Buddhism*. ed. J. Gordon Melton. NY, USA: Facts on File, 2008.
- Karataş, Hüsamettin. "Erken Dönem Japon Budizmi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Aralık 2013), 53-67.
- Karataş, Hüsamettin. "Sakyamuni Buda'nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci". *Dini Araştırmalar* 16/42 (Haziran 2013), 129-142.
- Keown, Damien. *A Dictionary of Buddhism*. New York, USA: Oxford University Press, First published, 2003.
- Kök, Ali Raif. *Budizm'de Mezhepleşme Süreci: Mahayana ve Theravada Mezheplerinin Oluşumu ve Karşılaştırılması*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kurt, Ali Osman. *Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Nattier, Jan. "Buddha(s)". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/71-74. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Nattier, Janice J. - Prebish, Charles S. "Mahāsāmghika Origins: The Beginnings of Buddhist Sectarianism". *History of Religions* 16/3 (February 1977), 237-272.
- Norman, K. R. *Pāli Literature: Including The Canonical Literature in Prakrit and Sanskrit of All The Hinayana Schools of Buddhism*. ed. Jan Gonda. 10 Cilt. Wiesbaden, Germany: Otto Harrassowitz, 1983.
- Pāsādika, Bhikkhu. "Ānanda". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/16-17. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Poussin, Louis de la Vallee. "Councils and Synods (Buddhist)". *Encyclopaedia of Religion and Ethics*. ed. James Hastings. 4-5/179-185. NY: Charles Scribner's Sons, 1951.
- Prebish, Charles S. "A Review of Scholarship on the Buddhist Councils". *The Journal of Asian Studies* 33/2 (February 1974), 239-254.
- Prebish, Charles S. "Buddhist Councils". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/187-189. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Prebish, Charles S. "Councils (Buddhist Councils)". *The Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea Eliade. 4/119-124. NY: Macmillan, 1987.
- Reynolds, Frank A. "Buddhism". *A Reader's Guide to The Great Religions*. ed. Charles J. Adams. 165-166. NY: Macmillan, Second Edition, 1977.
- Ruben, Walter. *Eski Metinlere Göre Budizm*. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2004.
- Sarao, Karam Tej Singh. "Buddhist Councils". *Buddhism and Jainism*. ed. Karam Tej Singh Sarao - Jeffery D. Long. 291-294. Dordrecht: Springer Netherlands, 2017.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 5. Baskı, 2004.

- Smith, Huston - Novak, Philip. *Buddhism: A Concise Introduction*. NY, USA: HarperCollins, First Edition, 2003.
- Sponberg, Alan. "Maitreya". *Encyclopedia of Buddhism*. ed. Robert E. Buswell. 1/507-508. NY, USA: Macmillan, 2004.
- Steinsaltz, Adin Even-Israel. "Megillah 17b". *Talmud Bavli, The William Davidson Talmud*. Erişim 18 Nisan 2022. <https://www.sefaria.org/Megillah.17b.8?lang=bi>
- Şarafullina, Aliya. *Budizm 'de ve Tibet Budizmi 'nde İnanç Esasları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Şenavcu, Halil İbrahim. "Japon Dinî Bayramlarının Genel Özellikleri ve Sosyal Hayattaki Yeri". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi 2* (Haziran 2016), 41-56.
- Tümer, Günay. "Budizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/352-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 3. Baskı, 1997.
- Türcan, Talip. "Şûra". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/230-235. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ünal, Nurcan. *Budizm 'in Orta Asya 'ya Yayılması ve Türk Kültürüne Etkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yitik, Ali İhsan. "Budizm". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. 307-355. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Yitik, Ali İhsan. "Budizm". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 355-383. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.